

Van Cú Chulainn tot Sanctuary

de ontwikkeling van de Morrígan

Naam: Machteld Pansier

Studie: Keltische talen en Cultuur

Begeleider: Karianne Lemmen

Inhoudsopgave:

Inleiding	pag. 3
De Morrígan in de Ierse literatuur	pag. 4
De Morrígan in <i>Sanctuary</i>	pag. 6
De verschillen en overeenkomsten tussen de Morrígan in de Oud-Ierse literatuur en de Morrígan in <i>Sanctuary</i>	pag. 9
De Morrígan en Morgaine le Fay	pag. 11
De Morrígan in de Celtic Twilight	pag. 12
Van Cú Chulainn tot <i>Sanctuary</i>	pag. 14
Conclusie	pag. 17
Bibliografie	pag. 19

Inleiding

'Our purpose is to bring dead to the enemies of the Cabal.' Dit zegt de oudste van de drie zussen die samen de Morrígan vormen in de tv-serie *Sanctuary*. Het kiezen van een onderwerp voor een scriptie of werkstuk is soms moeilijk, zo niet in dit geval. In dit geval liep ik er gewoon tegenaan. Ik was naar een tv-serie aan het kijken en ik dacht: hier wil ik meer over weten. In de serie ging het namelijk over de Morrígan, alleen, het was niet de Morrígan zoals ik die ken uit de Oud-Ierse literatuur.

De Morrígan uit de Oud-Ierse literatuur werkt niet in opdracht voor anderen maar werkt voor zichzelf. Bovendien heeft zij niet maar één doel, namelijk het doden van mensen. Zij vervult onder andere ook de rol van profetes. Daarnaast is de naam "Cabal" voor mij volledig nieuw en al helemaal in combinatie met de Morrígan. Ik vroeg me dus af wat nou de precieze verschillen zijn tussen deze twee Morrígans en hoe deze zijn ontstaan. Is er een ontwikkeling te zien in de Ierse folklore of hebben de schrijvers van de serie misschien hun inspiratie nog ergens anders vandaan gehaald? Gaat het hier wel over dezelfde persoon/personen? Veel vragen die interessant zijn om te onderzoeken. Ik heb daarom gekozen voor de volgende onderzoeksvraag:

Wat zijn de verschillen tussen de Morrígan in de Oud-Ierse literatuur en de Morrígan zoals deze geportretteerd wordt in de moderne media, specifiek in de tv-serie *Sanctuary*, en is er te ontdekken hoe de verhalen zich ontwikkeld hebben door de tijd heen?

Het is ook interessant om te kijken waarom de makers van de tv-serie hebben gekozen voor de Morrígan, als deze niet overeenkomt met de Morrígan uit de oude Ierse verhalen.

Ik zal beginnen met het beschrijven van de Morrígan uit de Ierse literatuur en de Morrígan uit *Sanctuary* en de verschillen en overeenkomsten bespreken. Daarna zal ik bespreken wat er te vinden is over de Morrígan in latere Ierse verhalen en of er buiten Ierland nog verwijzingen zijn te vinden over de Morrígan of een persoon die erg op haar lijkt.

De Morrígan in de Ierse literatuur

De naam Morrígan wordt meestal vertaald met *grote koningin* (van het Ierse *mór rígan*) maar ook wel als 'koningin der geesten'. Dit zou een afgeleide zijn van het Anglo-Saxische *maere*.¹ Het onderdeel *mór* komt onder andere terug in het Nederlandse 'nachtmerrie'.

In de Ierse literatuur kan de naam *Morrígan* meerdere dingen aanduiden. Er is een oorlogsgodin die deze naam draagt, maar de naam wordt ook gebruikt om haar samen met haar twee zussen, Badb en Macha, aan te duiden. Voor dit drietal wordt ook wel de naam *Morrígna* gebruikt. De zussen opereren soms samen, soms apart, maar ze hebben wel elk een eigen wil en ook een eigen functie. Wanneer ik het heb over het drietal, zal ik voor de duidelijkheid de aanduiding *Morrígna* gebruiken.

De Morrígan is het meest bekend uit de Ulstercyclus en daar heeft ze vooral de rol van een profetes.² De Ulstercyclus beschrijft het wel en wee van het volk van Ulster en de held Cú Chulainn speelt een centrale rol daarin. Het centrale verhaal in de Ulstercyclus de *Táin Bó Cúailnge* (in het vervolg afgekort tot: *TBC*). Dit verhaal gaat over een veldslag tussen de legers van Connacht en Ulster, beide een Ierse provincie, en de aanleiding daartoe. De Morrígan stookt in dit verhaal de legerkampen van Connacht en Ulster tegen elkaar op³ en voorspelt de uitkomst van het gevecht.⁴ Ook heeft ze een speciale band met de held Cú Chulainn.⁵ Zij is tegelijkertijd zijn helper en zijn vijand. Haar zus Badb is degene die geniet van de doden op het slagveld. En dan is er nog Macha, ook wel Nemain genoemd. Zij is de angstzaaier. Zij schreeuwt boven de slagvelden en van haar vijanden vallen er 100 tegelijkertijd dood neer.⁶

"And Nemain, the wargoddess, brought confusion on the host....., and a hundred warriors of them fell dead that night of terror and fright in the middle of the encampment."⁷

Deze omschrijving is vereenvoudigd. Het geval wil namelijk dat de namen van deze zussen regelmatig door elkaar worden gebruikt, uit de context van het verhaal

¹ Rosalind Clark, *The Great queens: irish goddesses from the Morrígan to Cathleen ní Houlihan*. (Buckinghamshire 1991) 21-22

² Dit is zij o.a. in de verhalen van Cath Maige Tuired, *Táin Bó Regamna* en *Táin Bó Cúailnge*

³ Cecile O'Rahilly (ed. &trans.), *Táin Bó Cúailnge from the Book of Leinster*, (Dublin 1970) 263

⁴ Clark, *Great queens*, 40

⁵ Clark, *Great queens*, 37

⁶ O'Rahilly, *TBC*, 198

⁷ O'Rahilly, *TBC*, 197-198

moet men dan opmaken wie er bedoeld wordt/worden. Bovendien worden er soms ook andere namen als de bovengenoemde gebruikt. Zo wordt de Morrígan ook wel eens aangeduid als Anann.⁸

De drie zussen nemen vaak aan andere vorm aan. Zo verandert de Morrígan in *TBC* in een jonge koe, een aal, een wolf en een kraai. Ook van de zussen Badb en Macha wordt verteld dat ze de vorm aannemen van een kraai of een andere zwarte vogel. Sterker nog, de naam *Badb* wordt ook wel vertaald als *kraai*.

De Morrígan speelt ook een grote rol in de zogenaamde mythologische cyclus. Deze mythologische cyclus bevat verhalen over de Túatha Dé Danann. Er wordt onder andere verteld over hun komst naar Ierland en hun verovering van het land. De Túatha Dé Danann zijn het volk dat door de Ieren werd gezien als hun goden.⁹ Ook hier heeft ze weer de rol van profetes, maar zij heeft hier ook een rol als vruchtbaarheidsgodin. Zij zorgt ze voor de overwinning van de Túatha Dé Danann door met de Dagda het bed te delen.¹⁰ De Dagda is één van de helden van de Túatha Dé Danann die met de Morrígan slaapt om zo haar krachten aan die van de Túatha Dé Danann toe te voegen. De Morrígan heeft hier dus ook de rol van soevereiniteitsgodin. Daarnaast heeft de Morrígan ook nog de rol van veegodin in de Oud-Ierse literatuur.¹¹

⁸ Kim Heijda, *War-goddesses, furies and scald crows: the use of the word badb in early Irish literature*, (MA scriptie, Universiteit Utrecht, Utrecht, 2007)

⁹ Clark, *Great queens*, 59

¹⁰ Elizabeth Gray (ed. & trans.), 'Cath Maige Tuired: the second battle of Mag Tuired,' *Irish texts Society 52* (Naas 1982)

¹¹ Deze rol heeft de Morrígan bijvoorbeeld in de *Táin Bó Regamna* en *TBC* waar ze het vee voortdrijft en ermee praat.

De Morrigan in *Sanctuary*, seizoen 1, aflevering 3: Fata Morgana¹²

De tv-serie *Sanctuary* gaat over een groep mensen die “abnormalen” opvangt en afschermt van een wereld die ze niet accepteert. Deze abnormalen kunnen mensen zijn met speciale krachten die ze hebben gekregen door genetische afwijkingen of wezens die niets menselijks meer hebben en worden gezien als echte monsters. In de aflevering getiteld ‘Fata Morgana’ krijgt de groep een tip over een crypte in Schotland waar een vloeistof te vinden zou zijn die het leven van mensen voor honderden jaren kan verlengen. Wanneer het team zich eindelijk toegang heeft weten te verschaffen tot deze zwaar bewaakte crypte blijkt dat daar drie sarcofagen staan met in elk van de drie een vrouw. Deze vrouwen blijken niet dood te zijn, maar in een staat van schijndood. Deze vrouwen worden meegenomen naar het lab om daar onderzocht te worden en in eerste instantie lijken zij ongevaarlijk te zijn. Wanneer zij bijkomen, blijken hun herinneringen enigszins verward te zijn. Het laatste wat zij zich namelijk herinneren is dat hun dorp getroffen werd door de builenpest. De laatste epidemie in Schotland bleek omstreeks 800 na Christus te zijn geweest. De vrouwen zouden dus 1200 jaar oud moeten zijn. Will, de psycholoog van het team, denkt dat ze zo getraumatiseerd zijn dat zij onbewust hun herinneringen hebben verdrongen en begint dan therapie om hun geheugen terug te krijgen. De drie Morrigna, die naar de namen *Danu*, *Tatha* en *Caird* luisteren, weigeren hem echter te geloven. Zij voelen aan dat Will er geen goed aan doet om de herinneringen in hen wakker te maken. Helen Magnus, de leider van de Sanctuary en zelf ook een abnormaal, is het ook niet met Will eens. Zij vermoedt dat het om de Morrigna gaat, en dat de vloeistof waar zij al die tijd in gelegen hebben in de sarcofagen hen al die tijd in leven heeft gehouden. Haar definitie van de Morrigna is de volgende:

“They (the Morrigan) are part of an ancient legend, dating back to medieval times. Three women, with supernatural powers, whose sole purpose was to destroy men. The Morrigan first appeared during the reign of king Arthur. According to myth, when the Morrigan appeared on the battlefield, Arthur’s enemies simply began dropping dead, their souls drained of life. Entire armies were wiped out en masse.”

¹² *Sanctuary*, seizoen 1, aflevering 3: Fata Morgana, gecreëerd, geproduceerd en geschreven door Damian Kindler deze aflevering is voor het eerst uitgezonden: 10/10/2008, sci-fi channel, USA. Hoofdrolspelers zijn Amanda Tapping en Robin Dunne.

Ondertussen blijkt dat de crypte in handen was van een groep genaamd *Caballis nocturnus*. Deze Cabal¹³ blijkt al eeuwenlang abnormalen op te sporen, gevangen te nemen en te gebruiken voor hun persoonlijk gewin. De Cabal is niet blij dat hun eigendom gestolen is. Zij zijn dan ook onderweg om de Morrigna met geweld terug te krijgen. Om alles nog gecompliceerder te maken, herinneren de Morrigna zich wie ze zijn. Zij herinneren zich dat ze aanwezig waren bij de slag om Badon Hill¹⁴ en dat zij ervoor verantwoordelijk waren dat er zoveel mannen waren overleden.

Ineens staat het gebouw op zijn grondvesten te schudden. Wanneer Will gaat onderzoeken waarom dit zo is treft hij de Morrigna aan. Zij hebben hun handen ineengeslagen en zweven nu boven de grond, terwijl de kinetische energie die zij vrijlaten ervoor zorgt dat het hard waait en de aarde beeft. Helen weet hen uit te schakelen met een EM-puls, maar dit ondermijnt ook de verdedigingssystemen van de Sanctuary. De Morrigna worden nu zodanig verdoofd dat ze nog wel aanspreekbaar zijn, maar geen gebruik kunnen maken van hun krachten. Will komt er op deze manier achter dat de Morrigna geloven dat zij gemaakt zijn door de Cabal, hun eigendom zijn en dat hun enige doel is om de vijanden van de Cabal te doden. Met de Cabal onderweg probeert Will in een race tegen de klok de Morrigna op andere gedachten te brengen. Voor hij daar echter in is geslaagd, valt de Cabal aan en wordt hij gedwongen om de Morrigna uit hun verdooving te halen en naar een andere locatie te brengen. Dit mislukt echter. De Morrigna ontsnappen wel uit de Sanctuary, maar Will wordt zelf gedwongen om achter te blijven. Wanneer het team van de Sanctuary omsingeld is door de Cabal, keren de Morrigna terug. Zij beloven vrijwillig mee te gaan met de Cabal, mits het team van de Sanctuary ongeschonden blijft.

Er zijn een aantal dingen die mij opvielen over de Morrigna. Ten eerste worden ze gevonden in sarcofagen en wanneer Will deze openmaakt wordt er een vloeistof afgevoerd, waarvan Dr. Magnus nog een gedeelte weet te preserven. Wanneer dat gecombineerd wordt met de eigenschap van de vloeistof die door Helen Magnus wordt onderzocht en de herinnering van de Morrigna dat ze deze vloeistof gedwongen werden in te nemen, blijkt dus dat zij door anderen (de Cabal) in een staat van schijndood worden gebracht en daar zelf geen controle over hebben. De vloeistof houdt hen in leven.

Opvallend is ook dat de Morrigna onder controle zijn van de Cabal en in eerste instantie niet over een eigen wil lijken te beschikken, zij weten alleen te doen wat de Cabal hen opdraagt. De Morrigna worden hier dus geportretteerd als een

¹³Geheime orde die zoveel mogelijk macht naar zich toe probeert te trekken, voor achtergrond informatie zie: <http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Cabal>

¹⁴Veldslag die plaats vond rond 496 A.D. De overwinning van de Britten op de Saxen wordt toegeschreven aan koning Arthur. John Davies, *A history of wales*, (Londen 2007) 56

wapen in handen van de Cabal, min of meer zonder eigen wil. Het zijn drie mooie vrouwen met speciale krachten die zodanig gehersenspoeld zijn dat zij alleen maar orders kunnen volgen. Na hun orders te hebben uitgevoerd, worden ze in een staat van schijndood gebracht tot op het moment dat de Cabal ze weer nodig heeft. Op dat moment wordt ook hun geheugen effectief onderdrukt, zodat zij geen wroeging of iets dergelijks kunnen gaan voelen. Wanneer Will ze behandelt en zij hun geheugen terug krijgen, blijkt dit ook te gebeuren en krijgt hun eigen wil de overhand. Ze kiezen er dan voor om te proberen hun daden uit het verleden goed te maken.

Hun krachten zijn vooral telekinetisch en telestatisch (gedachtelezen en die informatie meteen tot praktische uitvoer kunnen brengen, zo kunnen zij bijvoorbeeld binnen een dag een nieuwe taal leren). Zij opereren het beste wanneer ze gedrieën samenwerken.

Als laatste valt op hoe de relatie tussen de Morrigna en de Sanctuary (voornamelijk Will) zich ontwikkelt. Deze begint positief, Will en het team redden de Morrigna en proberen hen zo goed mogelijk te helpen. Hoewel de Morrigna niet altijd begrijpen wat Will bedoeld, zijn ze dankbaar voor zijn poging om hen te helpen. Daarna proberen de Morrigna de Sanctuary en iedereen erin te vernietigen, wanneer zij zich herinneren wie en wat ze zijn. Het eindigt ermee dat de Morrigna het tegenovergestelde proberen, ze proberen namelijk de levens van de teamleden te redden wanneer de Cabal de Sanctuary aanvalt door zichzelf over te geven aan de Cabal.

De verschillen en overeenkomsten tussen de Morrigan in de Oud-Ierse literatuur en de Morrigna in *Sanctuary*.

Omdat de Morrigna uit de serie in eerste instantie geheel lijkt te verschillen van de Morrigan uit de literatuur, lijkt het me goed om de meest opvallende verschillen even op een rijtje te zetten. Daarnaast lijkt het me ook goed om te kijken of er overeenkomsten zijn.

De verschillen:

- 1) In de serie wordt de naam Morrigan alleen gebruikt om het drietal aan te duiden. De namen van de afzonderlijke vrouwen komen niet overeen met die uit de literatuur.
- 2) In de serie kunnen de vrouwen alleen gedrieën opereren, in de literatuur kunnen de drie vrouwen ook afzonderlijk van elkaar opereren.
- 3) In de serie staan de vrouwen onder de controle van een geheime orde en hebben zij zelf geen eigen wil. Daardoor is wel altijd duidelijk aan welke kant ze zullen vechten. In de Ierse literatuur zijn de vrouwen daarentegen nergens aan gebonden, ze doen wat ze zelf willen en zijn ze nogal wispelturig.
- 4) In de literatuur is de Morrigan echt Iers, terwijl in de serie de Morrigan juist gelinkt wordt aan Arthurliteratuur. Deze verhalen over Arthur komen van origine uit Wales en zijn naar het vasteland overgekomen en daar verder uitgewerkt en samengevoegd tot de Arthurverhalen zoals wij deze nu kennen.
- 5) In de serie hebben de vrouwen andere magische krachten. Ze hebben de kracht van telekinese, telestatie en de macht om te doden zonder aanraking. Deze laatste macht hebben de Morrigna uit de literatuur ook, maar daarnaast hebben zij juist weer andere krachten. Het wisselen van gedaante en het voorspellen van de toekomst zijn daar twee van.
- 6) In de serie hebben de vrouwen dan wel magische krachten, maar die komen door een genetische mutatie. Zij zijn en blijven gewoon menselijk. Ze worden in leven gehouden door een magische vloeistof. De Morrigan uit de literatuur daarentegen is juist een bovennatuurlijke vrouw en haar magische krachten vloeien voort uit haar bovennatuurlijkheid.

Er zijn echter ook overeenkomsten.

- 1) In zowel de serie als in de literatuur is de volgende ontwikkeling te zien in de relatie van de Morrigan, hetzij met de Sanctuary hetzij met Cú Chulainn: in eerste instantie is de relatie positief, daarna is er vijandschap en probeert de Morrigan haar tegenstander te doden. Het eindigt met de Morrigan die het leven (probeert) te redden van haar voormalig tegenstander.¹⁵
- 2) In beide heeft de Morrigan de macht om honderden tegelijkertijd te doden zonder ze aan te raken en hoewel dit in de literatuur niet haar enige en belangrijkste kracht is, is deze wel specifiek voor haar en haar zussen!

¹⁵ Tom Peete Cross (red) en en Clark Harris Slover (red), *Ancient Irish tales*, (New York 1996) 334

De Morrígan en Morgan le Fay.

De Morrígan is, onder haar eigen naam in ieder geval, niet gemakkelijk, of helemaal niet te vinden buiten de Ierse literatuur. Roger Loomis heeft echter een artikel geschreven waarin hij beweert dat zij wel sterke overeenkomsten vertoont met een heel bekende vrouw uit de Arthurliteratuur, namelijk Morgan le Fay. Hij noemt in zijn artikel onder andere de volgende punten:

Ten eerste komt ook Morgan in een drietal voor, samen met de koningin van Soresstan en Sebille, en we hebben al gezien dat ook de Morrígan in een drietal voor komt, de Morrígna.¹⁶ Daarnaast geeft ook Morgan aan haar favoriet Lancelot een bijzonder paard, zoals Macha deze geeft aan de Ierse held Cú Chulainn. Deze paarden vertonen ook dezelfde eigenschappen.¹⁷

Ten derde wordt ook van Morgan le Fay gezegd dat zij en haar zussen zich konden transformeren in vogels, zoals ook de Morrígna dat doen. Daarnaast wordt ook van Morgan le Fay verteld dat zij ridders probeerde te verleiden en dat zij bijzonder kwaad werd als zij werd afgewezen zoals dat ook het geval is tussen de Morrígan en Cú Chulainn.¹⁸

Ten vierde zegt hij dat de relaties tussen de Morrígan en Cú Chulainn aan de ene kant en die tussen Morgan le Fay en Arthur aan de andere kant sterk overeenkomen. Namelijk: in beide gevallen proberen de vrouwen de mannen eerst te doden, terwijl ze later juist proberen om hun levens te redden en hen bij te staan in hun doodstrijd.¹⁹

Daarnaast vertonen zij zich aan hun helden allebei als een bijzonder mooie vrouw alsook als een lelijke oude heks.²⁰ En als belangrijkste, ze zijn allebei vrouwen die bedreven zijn in de kunst van de magie, o.a. het voorspellen van de toekomst.²¹

Wanneer men dit artikel voor waar aanneemt lijkt de stap van de Morrígan naar de Arthurliteratuur niet zo'n grote, immers dan zouden de Morrígan en Morgan le Fay dezelfde persoon zijn. Nu is het zo dat Roger Loomis binnen de academische wereld erg veel commentaar heeft gekregen op zijn artikel en bovengenoemde punten dus niet zondermeer als waar of waarschijnlijk aangenomen worden. Maar een scriptschrijver kan zo'n artikel natuurlijk wel gebruiken als basis voor zijn werk en onder het mom van artistieke vrijheid het commentaar van anderen negeren.

¹⁶ Roger S. Loomis, 'Morgain la Fee and the Celtic goddesses', *Speculum* 10 (1945) 186

¹⁷ Loomis, 'Morgain la Fee,' 191-192

¹⁸ Loomis, 'Morgain la Fee,' 193

¹⁹ Loomis, 'Morgain la Fee,' 197

²⁰ Loomis, 'Morgain la Fee,' 183/ Cross & Slover, *Ancient Irish tales*, 212

²¹ Loomis, 'Morgain la Fee,' 201

De Morrigan in de Celtic Twilight

In de 19e en 20e eeuw vindt er een heropleving van de Keltische (en dus ook Ierse) cultuur plaats. Dit wordt de Celtic Twilight genoemd. In deze periode worden ook veel van de oude verhalen naar het modern Iers of het Engels vertaald of naverteld. Maar wanneer men deze vertalingen of navertellingen naast de grondtekst legt, blijkt dat men de verhalen toch sterk aanpast aan de Christelijke en preutse cultuur waarin men op dat moment leeft en dit heeft gevolgen voor o.a. de personages uit de verhalen, zo ook voor de Morrigan.

Standish O'Grady is een van de eerste die in zijn boek *In the gates of the north*, de bekende *TBC* navertelt,²² maar hij geeft van de Morrigan een compleet ander beeld als dat we kennen uit de middeleeuwse Ierse literatuur. Hij maakt van haar een soort spookfiguur die tijdens een gevecht boven een van de vechters blijft hangen om de ander angst aan te jagen.²³ Eigenlijk negeert hij volledig haar rol in *TBC*, namelijk dat zij degene is die veroorzaakt heeft,²⁴ alsook haar rol in het leven van Cú Chulainn, namelijk dat zij de godin is die hem heeft onderricht in het vechten en hem aanmoedigt.²⁵ Omdat O'Grady ook verhalen als *Táin Bó Regamna* en *King Buan's daughter* niet vertelt,²⁶ negeert hij niet alleen de rol van de Morrigan als veroorzaker van *TBC*, maar ook haar menselijke kant: Het verlangen van haar om met Cú Chulainn het bed te delen en haar woede als hij haar niet hebben wil. O'Grady gebruikt alleen haar naam en de beschrijving van een geestfiguur om meer drama te geven aan zijn verhaal en laat hierdoor de essentie van de Morrigan ver naast zich liggen.

Een andere bekende auteur uit de Celtic Twilight is Lady Gregory. Doordat zij de handschriften wil vertalen, of gebruik maakt van al bestaande vertalingen, lijken haar vertellingen meer op de verhalen uit de manuscripten. Zij laat echter wel stukken weg uit de vertalingen en voegt uitleggende zinnen toe, waardoor ook bij haar de essentie van de karakters verloren gaat.²⁷ Bij haar vertaling van *Cath Maige Tuired* laat ze de 'obscene' stukken weg. Hierdoor zorgt ze er echter ook voor dat een belangrijk aspect van de Morrigan, namelijk die van godin van de soevereiniteit en de vruchtbaarheid, totaal buiten beeld komt te staan.²⁸ Door ook de profetieën van

²² Clark, *Great queens*, 54

²³ Clark, *Great queens*, 56

²⁴ Clark, *Great queens*, 54

²⁵ Clark, *Great queens*, 67,77

²⁶ Clark, *Great queens*, 54

²⁷ Clark, *Great queens*, 70

²⁸ Clark, *Great queens*, 73

de Morrígan niet mee te nemen, verdwijnt ook de rol van de Morrígan als profetes en haar macht over orde en chaos, leven en dood.²⁹

Ook in *Cú Chulainn of Muirthemne*, haar vertelling van de Ulstercyclus, laat ze stukken weg waardoor de rol van de Morrígan vermindert, of teniet wordt gedaan. De Morrígan heeft in dit verhaal alleen de rol van beschermer van Cú Chulainn, niet de rol van onderwijzende godin of degene die beslist over leven en dood door *TBC* te beginnen en te voorspellen dat Cú Chulainn binnen een jaar zal sterven.³⁰

Door de rol van de Morrígan als scheidsrechter van het lot, godin van destructie en godin van de vruchtbaarheid en soevereiniteit weg te laten, blijft er van de Morrígan niet veel meer over dan een normale vrouw die niet wil dat Cú Chulainn sterft.

Hoewel Lady Gregory zelf geen eigen verzinsels vertelt over de Morrígan wordt door het weglaten van bepaalde passages over de Morrígan haar macht haar dus ontnomen.

James Stephens gaat in zijn *In the land of the youth* nog een stuk verder. Hij vertelt daar zijn versie van *TBC*. Hij laat op een na alle passages met de Morrígan weg en verandert het hele verhaal volgens zijn eigen voorkeuren. Hij kiest voor Medb als hoofdpersoon,³¹ die in de manuscripten wel een belangrijke rol, maar zeker niet de hoofdrol speelt. Het enige wat over de Morrígan wordt verteld is dat zij een stier voortdrijft. Op zich is dit niet vreemd, die komt namelijk overeen met *Táin Bó Regamna*. Een conclusie die men echter kan trekken uit de context van het verhaal, is dat zij dit doet in opdracht van Ethal Anbual, koning van een Síð (ondergrondse woonplaats van de Túatha Dé Danann, waar ook de Morrígan lid van is).³² Over de Morrígan wordt verder helemaal niets verteld. Hier wordt dus de indruk gewekt alsof de Morrígan niet meer dan een werktuig is.

²⁹ Clark, *Great queens*, 75

³⁰ Cross & Slover, *Ancient Irish tales*, 213

³¹ Clark, *Great queens*, 91

³² Clark, *Great queens*, 90

Van Cú Chulainn tot *Sanctuary*

Wat betekent dit alles nu met betrekking tot het verschil tussen de Morrígan uit de oude Ierse literatuur en hoe de Morrígna worden geportretteerd in *Sanctuary*? Om te beginnen is daar de producer. Deze Damian Kindler heeft eerder een serie geproduceerd onder de naam *Stargate SG1*.³³ Ook in deze serie werkt hij met mythologische figuren die hij net wat anders laat zijn dan hoe ze voorkomen in de literatuur. Denk hierbij aan het Egyptische en Noorse pantheon en figuren als Merlijn en Morgan le Fay uit de Arthurliteratuur. Ook in deze serie zijn de goden en mensen uit de mythologie dus anders, maar dat doet hij door een of twee eigenschappen van zo'n personage uit te lichten en deze te vergroten. Ook in *Sanctuary* kunnen we deze manier van werken zien. Hij kiest twee opvallende eigenschappen van de Morrígan: de mogelijkheid tot het doden van 100 man zonder ze aan te raken en de opvallende relatieontwikkeling tussen Cú Chulainn en de Morrígan, en transporteert deze naar de Morrígna in *Sanctuary*. Daarna past hij het personage aan zodat deze beter haar rol in de serie kan vervullen. Maar ook deze 'aanpassingen' zijn niet altijd zomaar uit de lucht geplukt:

Een van de eerste verschillen die opvielen was het al dan niet opereren als drietal. In de Ierse literatuur opereert de Morrígan meestal in haar eentje en slechts af en toe tezamen met haar zussen. In *Sanctuary* lijkt het zo dat de zussen alleen kunnen opereren, wanneer zij dat gedrieën doen. Hierbij geldt wel dat het tijdsbestek van de aflevering maar een paar dagen beslaat, waarvan de Morrígna het grootste gedeelte verdoofd zijn. Hierdoor is het goed mogelijk dat de schrijver andere mogelijkheden van de Morrígna buiten beschouwing heeft gelaten, om het personage voor de kijkers niet te ingewikkeld te maken; de volledige capaciteit van de zussen, al dan niet als trio, wordt dus in het midden gelaten.

Daarna zagen we dat in *Sanctuary* de Morrígna onder controle staan van de Cabal en in eerste instantie geen vrije wil hebben. Dit staat haaks op de Morrígan zoals die voorkomt in de oude manuscripten, maar wanneer we kijken naar de vertelling van James Stephens³⁴ lijkt dat verschil niet meer zo vreemd. In zijn vertelling laat hij de Morrígan maar in een korte passage voorkomen en in de context wordt de indruk gewekt dat haar acties in die scène een gevolg zijn van de wil van de koning van de Síð.³⁵ Wanneer men de tekst ook zo interpreteert, dan is het niet

³³ Serie speelde van 1997 tot 2007 sci-fi channel USA/Canada geproduceert door o.a. Damian Kindler, geschreven door o.a. Damian Kindler, hoofdrolspelers: Amanda Tapping, Christopher Judge & Richard Dean Anderson

³⁴ Clark, *Great queens*, 84

³⁵ Clark, *Great queens*, 84-86

moeilijk om de koning van de Síd te vervangen door de Cabal. In beide gevallen is de eigen wil van de Morrígan niet van belang en is zij slechts een werktuig.

Een van de opvallendste verschillen die we zijn tegengekomen was dat de Morrígna gelinkt worden aan de legendes van koning Arthur. Maar wanneer men de link legt tussen de Morrígan en Morgan le Fay, zoals dat gedaan is door Roger Loomis³⁶, dan is de stap van de Morrígan naar Arthur maar een kleine. En gezien het feit dat in de Ierse literatuur de naam Morrígan zowel een enkele godin aan kan duiden alsook een drietal, kom je zo van Arthur en Morgan le Fay, naar Arthur en de drie Morrígna. Ook de schrijver/producer zelf lijkt deze link te leggen door de aflevering de titel 'Fata Morgana' te geven. Dit is het Italiaans voor Morgan le Fay.³⁷

De andere verschillen zijn wat moeilijker te duiden.

Omdat in de Ierse literatuur de naam "Morrígan" soms ook het drietal aan kan duiden, is dat verschil nog wel te duiden, maar de namen van de Morrígna in *Sanctuary* zijn echt verschillend. Danu en Tatha kunnen nog wel een link hebben met de Ierse literatuur. Danu of Dana is namelijk ook een Ierse godin en wordt door sommigen gezien als een soort moedergodin en de Morrígan zou aan haar verwant zijn.³⁸ Tatha zou een verbastering kunnen zijn van Túatha, wat *stam* of *volk* betekent. Deze namen kunnen dan weer samen gevoegd worden tot Túatha Dé Danann. Dit betekent 'volk van de godin Danu/ Dana' en dit is ook de naam van het volk waartoe de Morrígan in de Ierse literatuur behoort, het volk van de goden.³⁹ We hebben dan nog een naam over, Caird, en die kan ik niet verklaren. Het lijkt niet af te stammen uit het Iers en ook een link met de Ierse literatuur of de Arthurliteratuur is niet te vinden. De naam komt wel als achternaam voor in Schotland, maar ook hiervan is niet duidelijk wat het betekent. Een mogelijke verklaring voor het gebruik van de naam ligt in het feit dat de crypte waarin de Morrígna in de serie gevonden worden gesitueerd is in Schotland. Door een van de Morrígna een Schotse naam te geven, wordt de link met Schotland versterkt.

Het verschil in magische krachten is waarschijnlijk ontstaan door de functie die de Morrígna bekleden in de serie. De krachten van profetie en het veranderen van gedaante worden daarom weggelaten. De enige krachten die worden gebruikt zijn die van vernietiging. Echter er moest nog een verklaring komen waarom de vrouwen na 1200 jaar in een staat van schijndood te hebben verkeerd, in staat zijn om de taal te spreken, en daarom hebben ze de Morrígna de kracht van telestatie toegedicht.

³⁶ Loomis, 'Morgain la Fee,' 183-203

³⁷ Loomis, 'Morgain la Fee,' 183

³⁸ Meic Stephens, *The Oxford Companion to the Literature of Wales*. (Oxford 1986) 417

³⁹ Gray, 'Cath Maige Tuired,' 47

Ook het laatste verschil, namelijk dat de Morrigan in *Sanctuary* menselijk zijn en niet bovennatuurlijk heeft te maken met hun functie. Ten eerste moesten ze onder controle staan van de menselijke groep de Cabal. Het gaat natuurlijk tegen elke regel van de logica in wanneer een bovennatuurlijke wezens zoals de Morrigna onderworpen zijn aan de mens en daarom moesten zij menselijk zijn. Bovendien gaat die serie juist over sterfelijke wezens met speciale krachten en wekt de serie de indruk dat er met een min of meer wetenschappelijke blik naar deze krachten wordt gekeken en in de moderne wetenschap is geen plaats voor bovennatuurlijke wezens. Men is echter wel veel bezig is met genetische mutaties en wat dat tot gevolg zou kunnen hebben.

Ondanks de verschillen is het toch wel duidelijk waarom er voor de Morrigan gekozen is in de serie om deze rol te vervullen. Ten eerste moest de Cabal in het bezit zijn van een abnormaal (of groep abnormalen) met vreselijk destructieve krachten en van alle mythologische figuren behoort de Morrigan tot een van de meest vernietigende. Vooral de macht van het doden van 100 man tegelijk zonder deze mannen aan te raken is specifiek voor de Morrigan en past perfect in de serie.

Daarnaast is daar de ontwikkeling in de relatie tussen Cú Chulainn en de Morrigan en die tussen de Morrigna en het team van Sanctuary, die in beide gevallen sterke overeenkomsten vertonen. We hadden al gezien hoe de relatie tussen de Morrigna en het team verliep. Ook de relatie tussen de Morrigan en Cú Chulainn vertoont eenzelfde verloop. Ten eerste is deze positief. De Morrigan moedigt Cú Chulainn aan en helpt hem bij zijn queeste.⁴⁰ Vervolgens probeert ze Cú Chulainn te vermoorden in *TBC*.⁴¹ Het eindigt met een poging van de Morrigan om Cú Chulainn te redden van een zekere dood.⁴² Hoewel de aanleidingen en karakters van de karakters duidelijk anders zijn, is het verloop toch hetzelfde en ook dit is een belangrijke reden waarom er gekozen is voor de Morrigan in de serie.

Als laatste geldt dat de meeste mythologische figuren een duidelijk goede of slechte rol vervullen. De Morrigan is een van de weinige die niet duidelijk aan de ene of de andere kant staat en ook daardoor is zij als personage geknipt voor de serie.

⁴⁰ Clark, *Great queens*, 37, 69

⁴¹ O'Rahilly, *TBC*, 194

⁴² Cross & Slover, *Ancient Irish tales*, 334

Conclusie

De hoofdvraag was wat de verschillen zijn tussen de Morrígan in de oude Ierse literatuur en de Morrígan zoals deze wordt geportretteerd in de tv-serie *Sanctuary* en of te herleiden was hoe deze verschillen zijn ontstaan.

De volgende verschillen zijn we tegengekomen:

- 1) de naam Morrígan duidt in de serie een drietal aan waarvan elke vrouw weer een andere naam draagt, terwijl in de literatuur de Morrígan meestal een enkele godin aanduidt en slechts een enkele keer haar tezamen met haar zussen
- 2) het al dan niet opereren van de Morrígan als eenling of in een drietal.
- 3) het al dan niet onder controle staan van een andere partij
- 4) het voorkomen van de Morrígan uit *Sanctuary* in de Arthurliteratuur.
- 5) het verschil in magische krachten
- 6) het al dan niet menselijk zijn van de Morrígan

We hebben gezien dat van een aantal van deze verschillen de oorsprong af te leiden is.

Van het eerste verschil ligt de oorsprong al in de literatuur zelf. Omdat ook daar de naam *Morrígan* soms ook een drietal aan kan duiden, is het niet verwonderlijk dat men voor een enkele aanduiding kiest in de serie om de duidelijkheid voor de kijker te bewaren. Daarnaast hebben we gezien dat van twee van de 'nieuwe' namen ook een eventuele oorsprong te herleiden valt.

Van het tweede verschil is een oorsprong iets minder duidelijk, maar hoogstwaarschijnlijk heeft ook dit te maken met de rol die de Morrígan in de serie vervullen. In de serie wordt een drietal aangeduid met de naam en daardoor is het voor de kijker ook duidelijker wanneer zij ook gedrieën opereren.

Ook van het derde verschil hebben we een mogelijke oorsprong kunnen vinden. Omdat in de *Celtic Twilight* de rol van de Morrígan steeds meer verminderde of menselijker gemaakt werd, is de Morrígan als personage veel minder waard geworden. Het enige wat ze nog voor zich heeft werken, is haar enorme destructieve kracht en zelfs die wordt sterk verminderd. Wanneer dan door James Stephens ook nog de indruk wordt gewekt dat zij slechts in opdracht handelt van iemand anders is de verandering van machtige godin naar wapen in dienst van een ander niet langer meer een vreemde stap.

Ook van het vierde verschil hebben we de oorsprong af kunnen leiden. Namelijk, wanneer door Roger Loomis een link wordt gelegd tussen de Morrigan en Morgan le Fay, dan lijkt de stap van de Morrigan naar Arthur maar een kleine.

Het vijfde en zesde verschil zijn hoogstwaarschijnlijk een gevolg van de functie die de Morrigna in de serie bekleeden. In de serie is geen plaats voor het goddelijke en dus moeten de Morrigna daar menselijk zijn. Ze behouden daar wel hun belangrijkste krachten, maar de andere krachten en functies die de Morrigan in de oud Ierse literatuur bezit zijn voor de serie niet relevant en worden dus weggelaten.

We zien dus zes verschillen, waarvan het derde en het vierde verschil in mijn optiek de belangrijkste zijn en van deze verschillen is een mogelijke herkomst af te leiden. Ook van de andere verschillen is een plausibele verklaring te geven.

Dat er toch gebruik gemaakt is van de Morrigan, ondanks de verschillen, heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de twee overeenkomsten. Deze mogen dan in de minderheid zijn ten opzichte van de verschillen, maar deze zijn wel specifiek voor de Morrigan. Door gebruik te maken van kleine, zij het controversiële, verschillen, maakt de schrijver de serie aantrekkelijker voor een groot publiek. Immers, de Ierse literatuur is maar bij een relatief kleine groep mensen bekend, terwijl iedereen heeft gehoord over Arthur. Omdat het hier gaat over een SF-serie, hoeft de inhoud niet wetenschappelijk te kloppen, de schrijver kan gebruik maken van zijn artistieke vrijheid, voor welke aan de hand van de bestaande literatuur meestal een goede aanleiding of verklaring te vinden is.

Bibliografie

Brenneman Jr., Walter L., 'Serpents, cows, and ladies: Contrasting Symbolism in Irish and Indo-European Cattle-Raiding Myths' *History of Religions* 28 (1989) 340-354.

Carey, John, 'Notes on the Irish war-goddess,' *Éigse* 19: part 2 (1983) 263-275

Clark, Rosalind, 'Aspects of the Morrígan in Early Irish Literature', *Irish University review* 17 No 2 (1987) 223-236.

Clark, Rosalind, *The great queens: irish goddesses from the Morrígan to Cathleen ní Houlihan.* (Buckinghamshire 1991)

Cross, Tom Peete (red) en Clark Harris Slover (red), *Ancient Irish tales.* (New York 1996)

Davies, John, *A history of Wales.* (Londen 2007)

Gray, Elizabeth (ed. & trans.), 'Cath Maige Tuired: the second battle of Mag Tuired,' *Irish texts Society* 52 (Naas 1982)

Heijda, Kim, *War-goddesses, furies and scald crows: the use of the word badb in early Irish literature.* (MA scriptie, Universiteit, Utrecht, 2007)

Hennessy, W.M., 'The ancient Irish Goddess of War,' *Revue Celtique* 1 (Vaduz, 1964)

Loomis, Roger S., 'Morgain la Fee and the Celtic goddesses,' *Speculum* 10 (1945) 183-203

MacLeod, Sharon Paice, 'Mater Deorum: Hibernensium: Identity and Cross-Correlation in Early Irish Mythology'. *Proceedings of the Harvard Celtic Colloquium*, 18/19 (1998/1999) 340-384.

Murphy, Gerard, 'Notes on Cath Maige Tuired' *Éigse* 7 (1954) 191-198

Nitze, Wm. A., 'The origins of Arthurian Romance' (review), *Modern Language Notes* 19 <http://www.jstor.org/stable/2917420>

O'Rahilly, Cecile (ed. & trans.), '*Táin Bó Cúailnge from the book of Leinster.*' (Dublin 1970)

Rankine, David & D'Este, Sorita, *The guises of the Morrigan, Irish Goddess of Sex & Battle: her myth, powers & Mysteries.* (London 2005)

Sjoestedt, Marie-Louise, '*Gods and heroes of the Celts.*' (Londen, 1949)

Stephens, Meic, *The Oxford Companion to the Literature of Wales.* (Oxford, 1986) 19-20, 417, 513

[http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Sanctuary_\(TV-series\)](http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Sanctuary_(TV-series))

<http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Morrigan>

[http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Morgan le Fay](http://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Morgan_le_Fay)

<http://www.imdb.com/title/tt1179694/>